

**ПРЕДСТАВНИКИ ВІРМЕНСЬКОЇ ГРОМАДИ ХАРКОВА
В ОБРАЗОТВОРЧОМУ МИСТЕЦТВІ
НАПРИКІНЦІ ХХ — НА ПОЧАТКУ ХХІ СТ.**

Присвячена представникам вірменської громади Харкова в образотворчому мистецтві наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст., що зробили значний внесок у розвиток цього виду мистецтв міста.

Ключові слова: вірмени, Харків, художники, образотворче мистецтво.

Посвящена представителям армянской общины Харькова в изобразительном искусстве в конце ХХ — начала ХХІ в., которые внесли значительный вклад в развитие этого вида искусств города.

Ключевые слова: армяне, Харьков, художники, изобразительное искусство.

The representatives of the Armenian community of Kharkiv in the visual arts in the end of ХХ — at the beginning of the ХХІ cen. which have made significant contributions to the development of this kind of arts are discovered.

Key words: Armenians, Kharkiv, artists, visual arts.

Вірменська громада Харкова від самого початку свого існування брала активну участь у культурному житті міста, важлива складова якого — образотворче мистецтво. Однією із загальноновизнаних засад розвитку культури незалежної України є подальший розвиток культури народів та етносів, що її населяють.

Спеціальних наукових досліджень з цієї теми немає. Окремі дані про вірмен-художників Харкова наводяться в нарисі Т. Онопрієнко з історії вірмен Харкова в збірці К. Кеворкяна «Первая столица», а також у книзі В. Карнацевича «100 знаменитых харьковчан». Джерельною базою є публікації в періодичних виданнях, Інтернеті, матеріали «усної історії» (інтерв'ю).

Мета статті — з'ясувати роль представників вірменської громади Харкова в розвитку образотворчого мистецтва міста наприкінці ХХ — на початку ХХІ ст.

У сучасному в Харкові живе і працює ціла група відомих художників-вірмен. Популярний художник і поет Євгенія Вікторівна Моргулян народилася в 1958 р. в Харкові. У 1980 р. закінчила Харківський художньо-промисловий інститут, факультет «Інтер'єр та обладнання». Її перша персональна виставка відбулася в 1986 р. в Будинку художника (Харків), персональні виставки — у Харківській обласній державній телерадіокомпанії (ХОДТРК) у 1994 р., Миській художній галереї (1997), Пархомівському музеї (1998), музично-театральній бібліотеці ім. Станіславського (2000).

Із 1988 р. Є. Моргулян є членом Національної спілки художників та Спілки театральних діячів України. У 1987–2013 рр. вона працювала головним художником-постановником ХОДТРК. Є. Моргулян — автор таких книг: «Євгенія Моргулян. Живопис. Вірші» (1999), «Подарунок. Вірші. Живопис» (2002–2003). Вона брала участь у міжнародних виставках: у музеї Зіммерлі (Нью-Йорк, США, 1990), Галереї «Захво» (Німеччина, 1998), Музеї сучасного російського мистецтва (Джерсі-Сіті, США, 1999), «Геле Гелері» (Магдебург, Німеччина, 2000), Галереї «Дас Айнхорн» (Німеччина, 2002), на міжнародному мистецькому фестивалі (Магдебург, Німеччина, 2001, 2002) та багатьох інших [4].

Відомий художник Тагуї Степанівна Барсеґян народилася в 1959 р. в Єревані. У 1978 р. закінчила Єреванське художнє училище ім. Терлемезяна (факультет оформлення). У 1978–1980 рр. працювала художником-постановником «Арменфільму», в 1985–1987 рр. — на аналогічній посаді в телестудії Вірменії. У середині 1990-х рр. Тагуї Барсеґян переїхала до Харкова. Із 1981 р. є членом Спілки художників Вірменії, а з 1998 р. — членом Спілки художників України. Її персональні виставки відбулися в Будинку художників (Єреван, Вірменія, 1997), Культурному центрі «АОХ» (Єреван, Вірменія, 1997), галереї «Вернісаж» (Харків, 1996), Культурному центрі «Нерон» (Чехія, 1998), Міській художній галереї (Харків, 1999), «Музеї сучасного російського мистецтва» (Джерсі-Сіті, США, 1999), «Глес Гереж Файн Арт Гелері» (Каліфорнія, США, 1999), готелі «Дрюо» (Париж, Франція, 1999), а також у «Гренд Гелері» (Нью-Йорк, США, 2002). Картини художника експонувалися на I міжнародному мистецькому фестивалі (Магдебург, Німеччина, 2000). Крім того, Тагуї Барсеґян брала участь у колективних виставках у Єревані, Сімферополі, Києві, Москві, Санкт-Петербурзі, Празі, Магдебурзі, Лос-Анджелесі, Джерсі-Сіті та Парижі [11].

Член Спілки художників України Вачаган Миколайович Норазян народився в 1957 р. у Кисловодську (Росія). У 1979 р. закінчив Харківський художньо-промисловий інститут (ХХПІ). У 1981–1993 рр. викладав у ХХПІ. Із 1984 р. брав участь у республіканських, всесоюзних і міжнародних виставках. Персональні виставки художника відбулися в Будинку художника (Харків, 1987), Галереї «Захво» (Нюрнберг, Німеччина, 1988), галереї сучасного мистецтва «Вернісаж» (Харків, 1989, 1996), «Пінк Брідж Арт Гелері» (Філадельфія, США, 1999), Міській художній галереї (Харків, 2001, 2004), галереї «Студія М» (Нью-Йорк, США, 2001), «Файн Арт Гелері» (Каліфорнія, США, 2001), Асоціації Д. Яроша (США, 2002), «Зе Лільян Берклі Колекшин» (Ескондідо, США, 2002), галереї «Арт блюз» (Київ, 2005) та на інших виставкових майданчиках. Роботи Вачагана Норазяна зберігаються у

фондах Союзів художників Росії і України, Міністерства культури і туризму України, Харківського художнього музеї, музею «Зіммерлі» (США), музею сучасного російського мистецтва (Джерсі-Сіті), Харківської міської художньої галереї, а також у приватних колекціях в Україні, Росії, США, Німеччині, Ізраїлі, Франції, Польщі, Канаді, колишньої Югославії й Австрії [2].

Відомий художник Роман Рафаелович Агасян народився 12 серпня 1959 р. в місті Баку. Малювати почав ще в дошкільному віці. Першим педагогом Романа була Тамара Сатян. Під її керівництвом він почав серйозно зацікавився малюнком і живописом (акварель). Під час навчання в 10 класі написав безліч робіт, брав участь у виставках у місті Горіс (Вірменія). Перша персональна виставка відбулася, коли він закінчував 10 клас.

У 1978–1980 рр. Р. Агасян служив у групі радянських військ у НДР. Спочатку він був водієм, а потім, коли дізналися, що він малює, «забрали машину й дали майстерню». Писав портрети командирів із сім'ями, багато робіт дарував місцевій владі. Коли писав портрет Брежнєва з Хоннекером, до кімнати німецько-радянської дружби ввійшла група німців з екскурсоводом. Німці були здивовані, що такий молодий художник пише серйозний портрет. Після армії Р. Агасян вступив до художнього училища на факультет «Художник-оформлювач» і водночас працював художником у кінотеатрі «Москва» в Баку.

У 1985 р. він закінчив училище з відзнакою і поїхав до Харкова вступати до художньо-промислового інституту. З першого разу не пройшов за конкурсом, тому влаштувався на роботу на Харківський велосипедний завод, де працював малярем, а після роботи відвідував підготовчі курси при Харківському художньо-промисловому інституті. У 1986 р. вступив на факультет «Інтер'єр та обладнання» означеного ВНЗ, який закінчив у 1991 р. Із 1986 р. брав участь у виставках у Спільці художників, харківських галереях «Данс» та «Вернісаж», у виставці «Невідома Росія-4» (2001) та виставці музею російського сучасного мистецтва в Джерсі-Сіті (США). У 2002 р. був одним із трьох учасників виставки в Московському будинку національностей у рамках року України в Росії і Дня слов'янської писемності. Роботи Р. Агасяна зберігаються в посольстві України у Вірменії і в МВС РФ, а також у приватних колекціях в Україні, Росії, Великобританії, Німеччині, Єгипті, Іспанії, Марокко, Ізраїлі, Італії, Канаді, Польщі, Португалії, США, Чехії [10].

Із листопада 1996 р. директором Харківської муніципальної художньої галереї є Тетяна Аркадіївна Тумасян [9, с. 396]. Народилася в Харкові, але її родина походить із Західної Вірменії: по лінії матері — з Карса, а по лінії батька — з Ерзерума. Після закінчення бібліо-

графічного факультету Харківського інституту культури працювала в бібліотеці ім. В. Г. Короленка, спочатку бібліотекарем, потім — керівником відділу мистецтв. У 1990 р. її друзі відкрили кооператив «Вернісаж», який хотіли зробити художнім салоном і запросили Т. А. Тумасян організувати виставки [3]. Із 1991 по 1994 р. вона була керівником виставкового напрямку міжнародного фестивалю мистецтв «Харківські асамблеї». Багато харківських митців розпочинали свою мистецьку кар'єру саме з виставок, організованих Тетяною Аркадіївною, яких за час її керування муніципальною галереєю було понад 400. На 2012 р. Т. А. Тумасян була членом експертної ради Асоціації арт-галерей України, Асоціації діячів сучасного мистецтва України та членом Художньої ради при Харківській міській раді. Нагороджена професійним призом «Золотий перетин» на II і III міжнародних арт-фестивалях (Київ), а також стала лауреатом творчої Муніципальної премії та рейтингу «Харків'янин року» (2005, 2010). За підсумками 2006–2007 рр. Харківська міська галерея здобула перше місце як краща галерея України [12].

Народний майстер-умілець Іван Аршалуйсович Карапетян (1925–2008) спеціалізувався на виготовленні мініатюрних копій шедеврів світової архітектури з каменю, привезеного з Вірменії. Народився в 1925 р. у Вірменії [5]. За фахом — інженер-механік, усе життя будував газопроводи. Перший мініатюрний храм змайстрував у 1978 р. в себе на батьківщині. У 1993 р. родина Карапетян переїхала з Вірменії до Харкова. І. А. Карапетян майстрував переважно церкви, кількість яких за тридцять років сягнула п'ятдесяти. Кожен храм народного умільця — точна копія оригіналу, зменшеного в сотні разів. Здебільшого храми Іван Карапетян майстрував за фотографіями. У середині макетів розташовані мініатюрні іконостаси, ікони та люстри. У деяких моделях є навіть внутрішнє освітлення. Якщо потрібно замінити лампочку, доведеться розбирати всю конструкцію. У найкоротші терміни Іван Карапетян зробив макет Вірменської церкви «Сурб Арутюн», яка розташована на вул. Шевченка в Харкові. У 2005 р. завершив роботу над десятикілограмовим макетом Успенського собору, яка тривала більше року [1]. І. А. Карапетян тричі ставав лауреатом рейтингу «Харків'янин року» (2002, 2003, 2006).

Алек Акопович Геворгян малював з дитинства, але професійно живописом зайнявся, коли йому виповнилося 40 років. Народився в 1957 р. в селі Хроли Харківської області. Його батько — Геворгян Акоп Мнацаканович, родом із міста Ленінакан (нині Гюмрі, Вірменія), — був водієм, працював на ХТЗ. Сам художник згадує: «...легше перелічити, ким я не працював, ніж ким працював: був робітником на заводах — токарем, шліфувальником, будівельником, випробувачем військової техніки, навіть сантехніком» [6].

У 1987 р. А. А. Геворгян працював художником у видавництві «Соціалістична Харківщина», а в 1991 р. — кореспондентом у газеті «Событие». У березні 1992 р. його призначили відповідальним секретарем Українського тижневика «Газета», а в червні 1992 р. — креативним директором рекламного агентства «Регіон-інформ». У 2000–2002 рр. — художній редактор видавничого дому «Фактор», а у 2002–2005 рр. — головний редактор інтернет-видання ДП «Студіо Ітекс». Водночас працював художником-карикуристом у «Ленінській зміні». Паралельно до основної роботи А. А. Геворгян займався живописом, декілька разів брав участь у виставках. Його роботи написані в традиціях сюрреалізму. Останнім часом дедалі більше уваги художник приділяє іконопису [6].

У Харкові 23 травня 1938 р. народився й провів дитинство та молодість всесвітньо відомий художник і літератор-концептуаліст Вагрич Акопович Бахчанян. Виріс він у творчій сім'ї: мати чудово співала, а батько, який до Першої світової війни був іранським підданим, вивчав фарсі, писав вірші й малював. Саме від батька маленький «тигр» («Вагрич» саме так перекладається) успадкував любов до живопису. Сім'я Бахчанян пережила німецьку окупацію в Харкові. Відома історія про те, як Вагрич виліз на німецький танк, а німецькі солдати повісили йому на шию кільце ковбаси, яке він потім обміняв на кольорові олівці. До школи В. А. Бахчанян пішов у 1945 р., малюванням займався в гуртку під керівництвом художника лялькового театру Щеглова. У 1957 р. призвали в армію, де служив три роки. З початку 1960-х рр. на останній сторінці газети «Червоний Прапор» друкувалися його карикатури, які були гостріші і зліші, ніж роботи інших художників навіть у часи хрущовської відлиги. У той час Бахчанян уже входив до андеграундного гуртка нонконформістів. Серед його найближчих друзів — Савенко (Лімонов), Милославський та ін. В. А. Бахчанян мав особливий талант складати каламбури, оксюмори й афоризми. Під час репресій абстракціоністів у місцевій пресі була опублікована стаття «Таланти без шанувальників», у якій критикували абстракціонізм загалом і Бахчаняна зокрема, художника почали переслідувати й позбавили можливості друкувати свої карикатури. У середині 1960-х рр. він переїхав до Москви. Разом із дружиною знявся в художньому фільмі «Крадіжка». У 1966 р. В. А. Бахчаняна запросили працювати у відділ гумору «Літературної газети». Його колажі також публікувалися в журналах «Знання — сила» та «Юність». У 1970 р. він дебютував на Всесвітній виставці карикатуристів і отримав четверту премію. За чотири роки брав участь у 33 міжнародних виставках, де посідав високі місця (отримані гроші забирала держава), і тільки в одній виставці у власній країні — у редакції журналу «Юність» [8]. У 1974 р.

В. А. Бахчанян емігрував до США. За кордоном опублікував книги з віршами і каталог своїх творів, виставляв власні роботи і викладав в Американській академії мистецтв [7, с. 38].

Таким чином, представники вірменської громади Харкова зробили значний внесок у розвиток образотворчого мистецтва міста наприкінці XIX ст. — на початку XXI ст. Вони брали участь у міжнародних, всеукраїнських та регіональних виставках. Роботи вірменських художників Харкова зберігаються в музейних і приватних колекціях.

Перспективи дослідження полягають у подальшому науковому вивченні історії вірменської громади України і можуть бути використані в процесі написання узагальнюючих праць з історії національних меншин Харкова й України, підготовки підручників та навчально-методичних посібників з історії культури України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. 82-летний пенсионер строит церкви на балконе // [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://orthodoxy.org.ua/ru/tserkovne_mistetstvo/2006/05/24/2091.html. — Православие в Україні. — Заглавие с экрана.
2. Вачаган Норамян // [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://mgallery.kharkov.ua/old/artistshow.php?id=24>. — Харьковская городская муниципальная галерея. — Заглавие с экрана.
3. Вернисаж Татьяны Тумасян // Армянский час. — Вып. 1. — 15 сентября 2012 г. — С. 2.
4. Евгения Моргулян // [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://mgallery.kharkov.ua/old/artistshow.php?id=30>. — Харьковская городская муниципальная галерея. — Заглавие с экрана.
5. Зиненко Ю. Красота из камня / Юрий Зиненко // [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.vecherniy.kharkov.ua/printnews/3383>. — Красота из камня. Вечерний Харьков. — Заглавие с экрана.
6. Інтерв'ю з А. А. Геворгяном. Від 14.10.2013. Архів автора. — 15 хв.
7. Карнацевич В. Л. 100 знаменитых харьковчан / Владислав Карнацевич. — Х. : Фолио, 2005. — 511 с.
8. Можейко И. Бах из Харькова (Вагрич Бахчанян) / И. Можейко // [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://1stolica.com.ua/article.php?div=kh_pl&id=30. — Первая столица. Бах из Харькова. — Заглавие с экрана.
9. Оноприенко Т. Из истории харьковских армян / Т. Оноприенко // Кеворкян К. Э. Первая столица. — Х. : Фолио, 2007. — С. 388–397.
10. Роман Агасян // [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://artboyko.com/artist;ARB;all>. — Агасян Роман. — Заглавие с экрана.
11. Тагуи Барсеян // [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.mgallery.kharkov.ua/artistshow?id=11>. — Харьковская городская муниципальная галерея. — Заглавие с экрана.
12. Татьяна Тумасян // [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://kharkov.nezababom.com.ua/interviews/id-39/>. — Харьков на Незабаром. Интервью с Татьяной Тумасян. — Заглавие с экрана.

Надійшла до редколегії 13.11.2013 р.